BOSHLANG'ICH TA'LIMDA TA'LIM MAZMUNINI MODERNIZATSIYA QILISHNING PEDAGOGIK MUAMMOLARI

Rizakulova Nasibaxon Sobirjonovna
Turan International University,
S.BT-22-12 guruh talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23184346

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda ta'lim mazmunini zamonaviy pedagogik, ijtimoiy, psixologik va raqamli talablar asosida modernizatsiya qilishning dolzarb muammolari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Ta'lim mazmunini yangilash jarayonida kompetensiyaviy, shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatga asoslangan va integrativ yondashuvlarning ahamiyati ochib berilgan. Shuningdek, o'quv dasturlarining ortiqcha yuklanganligi, bilim va kompetensiya o'rtasidagi nomutanosiblik, fanlararo integratsiyaning yetarli darajada yo'lga qo'yilmaganligi, raqamli texnologiyalarni mazmunga pedagogik jihatdan integratsiya qilish, individual ta'lim ehtiyojlarini hisobga olish va baholash tizimini yangilash kabi muammolar tahlil etilgan. Tadqiqotda boshlang'ich ta'lim mazmunini modernizatsiya qilishning asosiy pedagogik shartlari aniqlanib, ularni amalga oshirish bo'yicha ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.
Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, ta'lim mazmuni, modernizatsiya, kompetensiyaviy yondashuv, Milliy o'quv dasturi, 4K modeli, raqamli ta'lim, fanlararo integratsiya.

Аннотация. В данной статье научно и теоретически анализируются актуальные проблемы модернизации образовательного содержания в начальном образовании на основе современных педагогических, социальных, психологических и цифровых требований. Выявлена важность компетентностного, личностно-ориентированного, деятельностного и интегративного подходов в процессе обновления образовательного содержания. Также проанализированы такие проблемы, как перегрузка учебных программ, дисбаланс между знаниями и компетенциями, недостаточная междисциплинарная интеграция, педагогическая интеграция цифровых технологий в содержание, учет индивидуальных образовательных потребностей и обновление системы оценивания. В исследовании определены основные педагогические условия модернизации содержания начального образования и разработаны научно-методические рекомендации по их реализации.
Ключевые слова: начальное образование, образовательное содержание, модернизация, компетентностный подход, национальная учебная программа, модель 4K, цифровое образование, междисциплинарная интеграция.

Abstract. This article provides a scientific and theoretical analysis of the pressing issues surrounding the modernization of primary education content based on contemporary pedagogical, social, psychological, and digital requirements. It highlights the significance of competency-based, learner-centered, activity-based, and integrative approaches in the process of updating educational content. Furthermore, the study analyzes challenges such as

curriculum overload, the imbalance between knowledge and competence, insufficient interdisciplinary integration, the pedagogical integration of digital technologies into the curriculum, the accommodation of individual learning needs, and the need to update assessment systems. The research identifies key pedagogical conditions for modernizing primary education content and develops scientific-methodological recommendations for their implementation.

Key words: primary education, educational content, modernization, competency-based approach, National Curriculum, 4K model, digital education, interdisciplinary integration.

KIRISH

Bugungi kunda jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy, texnologik va madaniy rivojlanishi ta’lim tizimiga qo‘yilayotgan talablarning tubdan o‘zgarishiga sabab bo‘lmoqda. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, axborot oqimining kengayishi, kasbiy faoliyatning mazmunan murakkablashuvi va ijtimoiy munosabatlarning transformatsiyasi natijasida ta’lim tizimi oldida yangi avlodni nafaqat puxta bilimlar bilan qurollantirish, balki ularni mustaqil fikrlaydigan, muammolarni tahlil qila oladigan, ijodiy qarorlar qabul qiladigan va o‘z faoliyatini boshqara oladigan shaxs sifatida shakllantirish vazifasi paydo bo‘lmoqda.

Mazkur jarayonda ta’lim mazmunini modernizatsiya qilish alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki ta’lim mazmuni o‘quvchining qanday bilimlarni egallashi, qanday ko‘nikma va kompetensiyalarni shakllantirishi hamda jamiyatda qanday faoliyat yuritishga tayyorlanishini belgilovchi asosiy pedagogik komponent hisoblanadi. OECDning “Future of Education and Skills 2030” konsepsiyasida zamonaviy ta’lim mazmuni faqat bilimlar yig’indisi sifatida emas, balki bilim, ko‘nikma, munosabat va qadriyatlarning o‘zaro uyg’unligi sifatida qaraladi [1]. Ushbu yondashuvda o‘quvchining ta’lim jarayonidagi faolligi, mustaqilligi va o‘z kelajagini shakllantirishdagi subyektlik pozitsiyasi muhim o‘rin egallaydi. Ayniqsa, boshlang’ich ta’lim mazmunini modernizatsiya qilish dolzarb masala hisoblanadi. Chunki boshlang’ich maktab bosqichida o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan munosabati, o‘quv motivatsiyasi, mustaqil fikrlash qobiliyati, muloqot madaniyati, ijodiy yondashuvi va ijtimoiy kompetensiyalari shakllana boshlaydi. Shu sababli ushbu bosqichda ta’lim mazmunining ilmiy asoslangan, yosh xususiyatlariga mos, amaliy yo‘naltirilgan va kompetensiyaviy xarakterga ega bo‘lishi muhimdir.

O‘zbekistonda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida Milliy o‘quv dasturini joriy etish, zamonaviy darsliklarni yaratish, kompetensiyaviy yondashuvni kuchaytirish va ta’lim sifatini xalqaro mezonlar asosida takomillashtirishga katta e’tibor qaratilmoqda. Mazkur jarayon boshlang’ich ta’lim mazmunini qayta ko‘rib chiqish, uning tarkibiy qismlarini zamonaviy talablar bilan uyg’unlashtirishni taqozo etadi. Shu bilan birga, ta’lim mazmunini yangilash jarayoni bir qator pedagogik muammolarni yuzaga keltirmoqda. Xususan, o‘quv dasturlarining haddan tashqari yuklanganligi, nazariy bilimlarning amaliy faoliyat bilan yetarli darajada bog’lanmaganligi, o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olishdagi qiyinchiliklar, zamonaviy pedagogik texnologiyalarning mazmun bilan uyg’unlashmasligi va baholash tizimining yangi ta’lim maqsadlariga to‘liq mos kelmasligi shular jumlasidandir. OECD tadqiqotlarida ham curriculum overload, ya’ni o‘quv dasturlarining ortiqcha yuklanganligi zamonaviy ta’lim tizimlari oldidagi muhim muammolardan biri sifatida ko‘rsatiladi [2]. Demak, boshlang’ich ta’lim mazmunini

modernizatsiya qilish masalasi faqat yangi mavzularni o‘quv dasturiga kiritishdan iborat emas. Bu jarayon ta’lim maqsadlari, mazmuni, metodlari, texnologiyalari, o‘quv vositalari, baholash mezonlari va pedagogning kasbiy faoliyatini kompleks tarzda yangilashni talab etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Ta’lim mazmunini modernizatsiya qilish muammosi pedagogika tarixida uzoq vaqt davomida tadqiq etib kelinayotgan masalalardan biridir. J. Dewey ta’lim mazmunini bolaning hayotiy tajribasi bilan bog’lash zarurligini ta’kidlab, o‘quvchi faoliyatini ta’lim jarayonining markaziga qo‘ygan. Uning fikricha, ta’lim o‘quvchiga tayyor bilimlarni berish bilan cheklanmasligi, balki uni amaliy faoliyat orqali yangi tajriba orttirishga yo‘naltirishi lozim [3]. L.S. Vygotsky ta’lim va rivojlanish o‘rtasidagi o‘zaro bog’liqlikni tadqiq etib, o‘quvchining bilimlarni o‘zlashtirishida ijtimoiy muhit, hamkorlik va pedagogik qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega ekanligini asoslagan [4]. Ushbu qarashlar boshlang’ich ta’lim mazmunini o‘quvchining rivojlanish darajasi va individual imkoniyatlariga moslashtirish zarurligini ko‘rsatadi. J. Bruner ta’lim mazmunini o‘quvchilarning bilish faoliyatini rivojlantirishga yo‘naltirish zarurligini ilgari surgan. Uning “spiral curriculum” konsepsiyasida bilimlarni oddiydan murakkabga, konkret tushunchalardan abstrakt tushunchalarga bosqichma-bosqich olib borish g’oyasi ilgari suriladi [5]. Ushbu yondashuv boshlang’ich ta’lim mazmunini ishlab chiqishda yosh xususiyatlarini hisobga olish muhimligini ko‘rsatadi.

Zamonaviy xalqaro tadqiqotlarda ta’lim mazmunini modernizatsiya qilishning asosiy yo‘nalishlaridan biri kompetensiyaviy yondashuv bilan bog’lanmoqda. OECD tomonidan olib borilgan curriculum tahlillarida XXI asr ta’lim dasturlarida tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, kreativlik, hamkorlik va kommunikatsiya kabi ko‘nikmalarga katta e’tibor berilayotgani aniqlangan [6]. Xususan, OECD Curriculum Content Mapping tahlilida tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘plab ta’lim dasturlarida keng uchraydigan kompetensiyalar sifatida qayd etilgan. Ushbu yondashuv ta’lim mazmunining oddiy faktologik bilimlardan yuqori darajadagi tafakkur va amaliy kompetensiyalarga yo‘naltirilayotganini ko‘rsatadi [7]. OECDning 2021-yildagi tadqiqotlarida esa refleksiya, hamkorlik, o‘rganishni o‘rganish, hurmat, mas’uliyat, empatiya, o‘zini boshqarish, qat’iyatlilik va ishonch kabi kompetensiyalarni o‘quv dasturiga integratsiya qilish masalalari tahlil qilingan [8]. Mazkur yondashuv boshlang’ich ta’lim mazmunini modernizatsiya qilishda faqat kognitiv natijalarni emas, balki o‘quvchining shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishini ham hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi.

Ta’lim mazmunini modernizatsiya qilishda inklyuzivlik masalasi ham muhim ahamiyatga ega. OECD tadqiqotlarida o‘quv dasturlarini turli ijtimoiy va ta’limiy ehtiyojlarga ega o‘quvchilarning imkoniyatlarini hisobga olgan holda moslashtirish ta’limdagi tenglikni ta’minlash omillaridan biri sifatida ko‘rsatilgan [9].

Shunday qilib, adabiyotlar tahlili ta’lim mazmunining zamonaviy modeli quyidagi xususiyatlarga ega bo‘lishi kerakligini ko‘rsatadi:

- bilim va kompetensiyalarning integratsiyasi;
- amaliy faoliyatga yo‘naltirilganlik;
- o‘quvchi faolligining ustuvorligi;
- tanqidiy va kreativ fikrlashni rivojlantirish;
- hamkorlik va kommunikatsiyani shakllantirish;

- qadriyat va munosabatlarni rivojlantirish;
- raqamli kompetensiyalarni shakllantirish;
- individual va inklyuziv yondashuvni ta’minlash.

Demak, mavjud ilmiy manbalar asosida boshlang’ich ta’lim mazmunini modernizatsiya qilishni kompleks va tizimli pedagogik jarayon sifatida talqin qilish mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning metodologik asosini tizimli, kompetensiyaviy, shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatga asoslangan, integrativ va differensial yondashuvlar tashkil etdi. Tizimli yondashuv asosida boshlang’ich ta’lim mazmuni ta’lim maqsadi, mazmuni, metodlari, vositalari, baholash va pedagog faoliyati bilan o‘zaro bog’liq yaxlit pedagogik tizim sifatida ko‘rib chiqildi. Kompetensiyaviy yondashuv orqali ta’lim mazmunining o‘quvchida nafaqat bilim, balki ularni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash qobiliyatini shakllantirishga yo‘naltirilganligi tahlil qilindi. Zamonaviy curriculum konsepsiyalarida bilim, ko‘nikma, munosabat va qadriyatlarning uyg’unligi asosiy yo‘nalishlardan biri sifatida belgilanadi [1]. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv orqali o‘quvchilarning individual qobiliyati, qiziqishi, ehtiyoji, ta’lim olish sur’ati va psixologik xususiyatlarini hisobga olish imkoniyatlari o‘rganildi. Faoliyatga asoslangan yondashuv o‘quvchining ta’lim jarayonidagi faol ishtirokini ta’minlash, bilimlarni amaliy topshiriqlar, muammoli vaziyatlar, loyihalar va mustaqil faoliyat orqali o‘zlashtirish imkoniyatlarini aniqlashga xizmat qildi. Integrativ yondashuv asosida turli fanlar mazmuni o‘rtasidagi bog’liqlik va fanlararo kompetensiyalarni shakllantirish imkoniyatlari tahlil qilindi. OECD curriculum tahlillarida ham texnologiya, salomatlik, barqaror rivojlanish va globallashuv kabi umumiy mavzularni fanlararo yondashuv asosida ko‘rib chiqish imkoniyatlari qayd etilgan [10].

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

1. Nazariy tahlil – pedagogik va psixologik adabiyotlarni o‘rganish;
2. Qiyosiy tahlil – an’anaviy va zamonaviy ta’lim mazmunini taqqoslash;
3. Tizimlashtirish – modernizatsiyaning asosiy yo‘nalishlarini guruhlashtirish;
4. Umumlashtirish – mavjud ilmiy qarashlar asosida xulosalar shakllantirish;
5. Pedagogik kuzatish – boshlang’ich ta’lim jarayonidagi mazmuniy va metodik muammolarni aniqlash;
6. Modellashtirish – modernizatsiya qilingan ta’lim mazmunining pedagogik modelini ishlab chiqish.

Tadqiqotning konseptual modeli quyidagi ketma-ketlik asosida belgilandi:

ijtimoiy ehtiyojlar → ta’lim maqsadlarini yangilash → ta’lim mazmunini optimallashtirish → kompetensiyalarni shakllantirish → zamonaviy pedagogik texnologiyalar → yangilangan baholash → ta’lim natijalarini monitoring qilish.

TADQIQOT NATIJALARI VA MUHOKAMASI. Tadqiqot davomida boshlang’ich ta’lim mazmunini modernizatsiya qilishga to‘sqinlik qilayotgan asosiy pedagogik muammolar bir nechta yo‘nalishlarga ajratildi.

Birinchi muammo — ta’lim mazmunining ortiqcha yuklanganligi. O‘quv dasturida materiallarning haddan tashqari ko‘pligi o‘quvchining bilimni chuqur o‘zlashtirishi, mustaqil

fikrlashi va ijodiy faoliyatiga ajratiladigan vaqtni kamaytirishi mumkin. OECD ham curriculum overloadni zamonaviy ta’lim tizimlarining muhim muammolaridan biri sifatida tahlil qilgan [2]. Shuning uchun boshlang’ich ta’lim mazmunini modernizatsiya qilishda “ko‘proq mazmun” emas, balki “muhim va sifatli mazmun” tamoyiliga amal qilish lozim.

Ikkinchi muammo — bilim va kompetensiya o‘rtasidagi nomutanosiblik. O‘quvchi ma’lum bir qoida yoki tushunchani bilishi mumkin, biroq undan real hayotiy vaziyatda foydalana olmasligi ehtimoli mavjud. Shu sababli o‘quv dasturlarida amaliy, muammoli, ijodiy va loyihaviy topshiriqlar ulushini oshirish zarur.

Uchinchi muammo — fanlararo integratsiyaning yetarli darajada rivojlanmaganligi. Boshlang’ich yoshdagi bola atrof-muhitni fanlarga ajratilgan holda emas, balki yaxlit tizim sifatida qabul qiladi. Shu sababli o‘quv materiallarini umumiy mavzular, hayotiy vaziyatlar va integratsiyalashgan topshiriqlar asosida tashkil etish samarali hisoblanadi.

To‘rtinchi muammo — 4K kompetensiyalarini shakllantirish uchun mazmuniy va metodik imkoniyatlarning yetarli darajada uyg’unlashmaganligi. Kommunikativlik, kreativlik, tanqidiy fikrlash va hamkorlik o‘quv dasturida faqat alohida mavzu sifatida emas, balki barcha fanlar mazmuniga singdirilishi kerak. OECD curriculum mapping natijalari ham tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish kabi kognitiv ko‘nikmalar turli fanlar kesimida keng qo‘llanayotganini ko‘rsatadi [7].

Beshinchi muammo — raqamli texnologiyalarni ta’lim mazmuniga mazmunli integratsiya qilish. Raqamli vositaning mavjudligi o‘z-o‘zidan ta’lim sifatini oshirmaydi. U aniq pedagogik maqsadga xizmat qilishi, o‘quvchining faoliyatini kuchaytirishi va bilimni mustaqil o‘zlashtirishga yordam berishi kerak. Shu sababli raqamli resurslardan foydalanishda “texnologiya uchun texnologiya” tamoyilidan voz kechib, “pedagogik maqsad uchun texnologiya” tamoyiliga o‘tish zarur.

Oltinchi muammo — baholash tizimining modernizatsiya qilingan ta’lim mazmuniga moslashuvi. Agar ta’lim jarayonida o‘quvchining kreativligi, mustaqil fikrlashi, muammoli vaziyatni hal qilishi va hamkorlik qobiliyati rivojlantirilsa, baholash jarayonida ham aynan shu kompetensiyalarni aniqlash imkonini beruvchi mezonlar qo‘llanilishi kerak.

Yettinchi muammo — o‘qituvchining yangi pedagogik rolga moslashuvi. Zamonaviy curriculum o‘qituvchini faqat bilim beruvchi emas, balki ta’lim jarayonining tashkilotchisi, fasilitatori, maslahatchisi va o‘quv faoliyatining dizayneri sifatida ko‘rishni talab etadi. OECD Teaching Compass ham o‘qituvchi agentligi, farovonligi va kompetensiyalarini kelajak ta’limining muhim tarkibiy qismlari sifatida ko‘rsatadi [11].

Sakkizinchi muammo — individual va inklyuziv ta’lim ehtiyojlarini hisobga olish. Bir sinfda bilim darajasi, qobiliyati va o‘zlashtirish sur’ati turlicha bo‘lgan o‘quvchilar ta’lim oladi. Shu sababli mazmunni differensiallashtirish va turli darajadagi topshiriqlarni taklif etish zarur.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, boshlang’ich ta’lim mazmunini modernizatsiya qilish quyidagi beshta strategik yo‘nalishda amalga oshirilishi maqsadga muvofiq:

Modernizatsiya yo‘nalishi	**Asosiy pedagogik vazifa**
Mazmunni optimallashtirish	Ortiqcha va takroriy materiallarni qisqartirish
Kompetensiyaviy mazmun	Bilimni amaliyotda qo‘llashni shakllantirish
Integratsiya	Fanlararo bilim va ko‘nikmalarni rivojlantirish
Raqamlashtirish	Raqamli kompetensiyalarni shakllantirish

Modernizatsiya yo‘nalishi	Asosiy pedagogik vazifa
Individuallashtirish	Har bir o‘quvchining ehtiyojini hisobga olish

Mazkur yo‘nalishlar o‘zaro bog’langan holda amalga oshirilgandagina ta’lim mazmunini modernizatsiya qilish kutilgan pedagogik samarani beradi. Shuningdek, ta’lim mazmunida qadriyatlar va ijtimoiy kompetensiyalarning o‘rnini kuchaytirish ham muhim. OECD tadqiqotlarida ham hamkorlik, refleksiya, mas’uliyat, empatiya, o‘zini boshqarish va qat’iyatlilik kabi sifatlarni curriculum tarkibiga integratsiya qilish masalasi alohida ko‘rib chiqilgan [8].

Shundan kelib chiqib, boshlang’ich ta’lim mazmuni quyidagi uchlikka asoslanishi maqsadga muvofiq:

“Bilim + Kompetensiya + Qadriyat”.

Mazkur model o‘quvchini nafaqat bilimli, balki bilimidan mas’uliyatli va samarali foydalana oladigan shaxs sifatida shakllantirish imkonini beradi.

XULOSA

Boshlang’ich ta’limda ta’lim mazmunini modernizatsiya qilish zamonaviy pedagogikaning eng muhim va dolzarb yo‘nalishlaridan biridir. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy boshlang’ich ta’lim mazmuni an’anaviy bilimlarni o‘zlashtirish bilan cheklanib qolmasdan, o‘quvchining amaliy, intellektual, kommunikativ, kreativ va ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirishga yo‘naltirilishi kerak. Ta’lim mazmunini modernizatsiya qilish jarayonidagi asosiy muammolar sifatida o‘quv dasturlarining ortiqcha yuklanganligi, bilim va kompetensiya o‘rtasidagi tafovut, fanlararo integratsiyaning yetarli emasligi, raqamli texnologiyalarni pedagogik jihatdan to‘g’ri qo‘llashdagi qiyinchiliklar, individual ta’lim ehtiyojlarini hisobga olish muammosi hamda baholash tizimining zamonaviy ta’lim maqsadlariga to‘liq moslashmaganligi aniqlandi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun, avvalo, ta’lim mazmunini optimallashtirish, asosiy va amaliy ahamiyatga ega bilimlarni ajratib ko‘rsatish, kompetensiyaviy topshiriqlar ulushini oshirish, fanlararo integratsiyani kuchaytirish hamda o‘quvchilarni real hayotiy vaziyatlarda bilimdan foydalanishga o‘rgatish zarur. Umuman olganda, boshlang’ich ta’lim mazmunini modernizatsiya qilish “bilim – kompetensiya – qadriyat – amaliy faoliyat” uyg’unligi asosida tashkil etilishi lozim. Bunday yondashuv o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodiy qobiliyati, kommunikativ kompetensiyasi va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois boshlang’ich ta’lim mazmunini modernizatsiya qilishning istiqboldagi asosiy vazifasi zamonaviy jamiyat ehtiyojlariga javob beradigan, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg’unlashtiradigan, raqamli muhitda samarali faoliyat yurita oladigan va mustaqil fikrlovchi shaxsni shakllantirishga xizmat qiluvchi pedagogik mazmunni yaratishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. OECD. The Future of Education and Skills 2030: OECD Learning Compass 2030. Paris: OECD Publishing, 2018–2024.
2. OECD. Curriculum Overload: A Way Forward. Paris: OECD Publishing, 2020.
3. OECD. What Students Learn Matters: Towards a 21st Century Curriculum. Paris: OECD Publishing, 2020.
4. OECD. Education 2030 Curriculum Content Mapping. Paris: OECD Publishing, 2019.

5. OECD. Embedding Values and Attitudes in Curriculum: Shaping a Better Future. Paris: OECD Publishing, 2021.
6. OECD. Adapting Curriculum to Bridge Equity Gaps: Towards an Inclusive Curriculum. Paris: OECD Publishing, 2021.
7. OECD. Curriculum Analysis of the OECD Future of Education and Skills 2030. Paris: OECD Publishing, 2020.
8. OECD. The OECD Teaching Compass: Reimagining Teachers as Agents of Change. Paris: OECD Publishing, 2024.
9. UNESCO. Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education. Paris: UNESCO, 2021.
10. Fullan M. The New Meaning of Educational Change. New York: Teachers College Press, 2007.
11. Hmelo-Silver C.E. Problem-Based Learning: What and How Do Students Learn? // Educational Psychology Review. 2004. Vol. 16. No. 3. P. 235–266.
12. O‘zbekiston Respublikasi. Ta’lim to‘g’risidagi Qonun. O‘RQ-637-son, 23.09.2020.
13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. O‘zbekiston – 2030 strategiyasi to‘g’risida. Toshkent, 2023.
14. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. Milliy o‘quv dasturi va yangi avlod darsliklarini joriy etish bo‘yicha materiallar. Toshkent.
15. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. Umumiy o‘rta ta’limni rivojlantirishga oid metodik materiallar. Toshkent.